

ЕКОТУРИЗМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД

Г.В. Варталян,

Одеський державний екологічний університет, м. Одеса

У цій статті проведено аналіз принципів та концептуальних положень екологічного туризму. Розглянуто форми організації туристичної діяльності на природних територіях та запропоновано впровадження організаційно-управлінського механізму регулювання навантаження на природно-заповідний фонд.

Ключові слова: екологічний туризм, природно-заповідний фонд, організаційно-управлінський механізм, рекреаційне навантаження, аукціон.

ВСТУП

Починаючи з 90-х років екологічний туризм поступово зайняв значне місце в туристичній діяльності як на міжнародному, так і на відчизняному рівні. Території природно-заповідного фонду (ПЗФ) все більше приваблюють туристів. Численні опитування туристів свідчать, що серед провідних мотивів туристських подорожей на першому плані - прагнення людей до спілкування з природою. У сфері туристичної діяльності все більшою популярністю користуються так звані «екологічні тури». З'являється все більше туристичних операторів, що розробляють екологічні маршрути, та туристичних агенцій, що реалізують такий турпродукт. Ця діяльність відкриває нові економічні можливості в природокористуванні.

Теоретичне та практичне обґрунтування питань, пов'язаних з розвитком екотуристичної діяльності, висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: С.К. Харічков, О.Ю. Дмитрук, С.В.Дмитрук, Л.І. Єгоренков, І.Т. Русев, Т.А. Сафранов, Д. Ньюсом та інші.

Водночас питання щодо організації та управління екотуристичною діяльністю на територіях природно-заповідного фонду залишаються недостатньо визначеними. Особливо гострим постає питання щодо рекреаційного навантаження природно-заповідного фонду туристами.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз принципів та концептуальних положень екотуристської діяльності та розроблення організаційно-управлінського механізму регулювання рекреаційного навантаження на території природно-заповідного фонду.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Екологічний туризм – це відпочинок у рекреаційно привабливих регіонах, які не значною мірою змінені в результаті людської діяльності та зберегли традиційний побут місцевого населення [1]. Екологічний туризм належить до м'якого виду туризму, що спричиняє незначне навантаження на навколишнє середовище. Види туризму, що належать до м'яких, наведені в табл. 1.

Одже, як бачимо з таблиці, до туристичної діяльності, що проводиться на територіях природно-заповідного фонду, належить екологічний туризм. Цей вид туризму ґрунтується на таких концептуальних положеннях:

- мінімізація негативного впливу туристів на природне середовище та його компоненти при максимальному рекреаційному використанні;
- гармонійне поєднання людини, природного середовища та рекреаційної інфраструктури;

- відвідування рекреаційних природно-заповідних територій та об'єктів, ознайомлення зі звичками і традиціями територіальних громад;
- науково-пізнавальне освоєння природного (біологічного, ландшафтного, пейзажного) різноманіття і гуманістичного потенціалу рекреаційних територій [2].

Таблиця 1 - М'які види туризму

Агротуризм	Діяльність з розміщення туристів у сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарств з метою участі відвідувачів в обробці городу, збору фруктів, овочів, ягід, випасі тварин, виробництві сільськогосподарської продукції і т.д.
Етнографічний туризм	Діяльність із розміщення туристів у сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарств з метою ознайомлення з історико-культурною спадщиною, побутом, ремеслами сільських жителів, а також участі у святкуванні стародавніх свят, обрядах і т.д.
Фермерський туризм	Туристична діяльність, яка переважно носить екскурсійний характер і передбачає відвідування туристами ферм з тваринами (наприклад, страусові ферми). Такий вид туризму не обов'язково повинен передбачати розміщення на базі приватного житлового фонду
Екологічний туризм	Туристична діяльність із відвідування природних територій, які представлені, як правило, національними та природними парками, резерватами та іншими типами природних охоронюваних територій
«Зелений» туризм	Форма організації відпочинку на природі в екологічно чистих місцевостях (на територіях ландшафтних парків, лісопарків, дендропарків, гідропарків та інших ландшафтних комплексів) без або з розміщенням у приватному житловому фонді

Усі вищезазначені положення обумовлюють той факт, що під час відвідування природоохоронних територій організатори цих відвідувань повинні забезпечити мінімізацію навантаження на охоронювані території. Але у зв'язку із різким зростанням кількості туристів, що більш зацікавлені в екологічному туризмі, намітилася тенденція некерованості територіями ПЗФ з точки зору навантаження туристичними фірмами, що може призвести до негативних наслідків. Тож необхідним є введення керованої системи організації екотуризму.

До установ природно-заповідного фонду України, які організують і здійснюють екотуристську діяльність, належать національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, зоопарки, дендропарки. Головною метою об'єктів ПЗФ завжди було збереження природних ландшафтів та біорізноманіття. Гарантією збереження унікальних і типових природних ландшафтів, скорочення темпів втрати біорізноманіття, як свідчить світова і національна природоохоронна практика, є створення і підтримання науково обґрунтованої, репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду як базового елемента екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку будь-якої країни або регіону.

На сьогоднішній день об'єкти ПЗФ отримали право на організацію туристично рекреаційної діяльності. Така діяльність має регулюватися положенням про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, проект якого розроблено з метою створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів, удосконалення рекреаційної діяльності установ природно-заповідного фонду [1].

Це положення регулює такі питання:

- основні напрями і види рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів заповідного ПЗФ;
- правила ведення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ;
- гарантування безпеки під час здійснення рекреаційної діяльності;
- страховий захист рекреантів та працівників, які забезпечують здійснення рекреаційної діяльності;
- інформаційно-рекламна діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ;
- фінансові взаємовідносини установ ПЗФ та суб'єктів рекреаційної діяльності;
- контроль за організацією та веденням рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ;
- особливості взаємовідносин установ ПЗФ з іноземними рекреантами та суб'єктами рекреаційної діяльності [3].

Більш детально зупинимось на особливостях взаємовідносин установ ПЗФ із і суб'єктами рекреаційної діяльності. Для того щоб забезпечити мінімізацію негативних наслідків від туристичної діяльності на територіях об'єктів ПЗФ, установою, що розробляє екологічні маршрути та визначає максимально допустиму кількість відвідувань має бути науково-дослідний інститут об'єкта заповідного фонду. З урахуванням того, що кількість відвідувань буде фіксованою, права на пропозицію екологічних турів зможуть отримати ті спеціалізовані туристичні оператори, що матимуть змогу їх придбати. В основу продажу цих прав з метою запобігання навантаженню на екосистеми ПЗФ повина бути закладена система продажу екологічних турів на території ПЗФ.

Аукціон – публічний продаж товарів, цінних паперів, майна підприємств, витворів мистецтва та інших об'єктів, який проводиться за завчасно встановленими правилами аукціону. Загальним для всіх аукціонів є принцип змагань між покупцями. В процесі змагань між покупцями за право придбати товар визначається переможець аукціону [5].

Загальні чотири стадії проведення аукціону екологічних турів мають такий вигляд:

1. Підготовка – розроблення екологічного маршруту, визначення максимально допустимого рекреаційного навантаження (кількість туристів, що можуть відвідати об'єкт, не завдаючи значної шкоди навколишньому середовищу), визначення ціни туристичного продукту з урахуванням розміру збитка, що завдається відвідувачем.)
2. Огляд товарів – проводиться інформаційно-рекламний тур для туристичних операторів, що зацікавлені в реалізації даного турпродукту;
3. Аукціонний торг – проводиться в закритому вигляді, виключно для запрошених туроператорів, аукціоніст пропонує стартову ціну, за принципом змагань покупців визначається переможець серед туроператорів.
4. Оформлення та виконання аукціонної угоди – підписання договору між туроператором та установою, що розробила даний екологічний маршрут.

Запровадження такого механізму буде обумовлювати регулювання оптимального навантаження на території ПЗФ та, з іншого боку, залучати додаткові фінансові ресурси від підприємців, що організують туристичну діяльність.

Проведення екотуристичної діяльності на територіях ПЗФ при залученні населення місцевих громад дає нові можливості для економічного розвитку країни.

Але така діяльність повинна проводитися за принципами, що відповідають стратегії сталого розвитку.

Всесвітньою організацією туризму (UNEP) було розроблено «Руководство зі сталого туризму», де наводяться 12 принципів, які роблять туризм сталим.

Таблиця 2 - Дванадцять принципів сталого туризму

1. Економічна життєздатність	Забезпечити життєздатність і конкуренцію туристичних підприємств і регіонів так, щоб вони могли успішно існувати і приносити вигоди на довготривалій основі
2. Місцевий благоустрій	Максимізувати внесок туризму в економічне процвітання регіонів, що приймають туристів, включаючи розмір коштів від туризму, які залишаються на місцях
3. Висока якість робочих місць	Збільшити кількість і якість робочих місць, які створюються і підтримуються індустрією туризму, включаючи рівень зарплати, соціальний пакет і доступність для всіх без дискримінації за статевою, расовою та іншими ознаками
4. Соціальна рівність	Прагнути до широкого і чесного розподілу економічних і соціальних вигод від туризму в співтоваристві, що приймає туристів, включаючи можливості, доходи і послуги для бідних верств населення
5. Якісне обслуговування	Надати безпечний, збагачувальний і відповідний досвід відвідування для туристів, доступний для всіх без дискримінації за статевою, расовою та іншими ознаками
6. Місцевий контроль	Залучати і наділяти відповідними повноваженнями місцеві співтовариства у сфері планування і прийняття рішень з управління і майбутнього розвитку туризму на даній території, залучаючи для консультації та обговорення всі зацікавлені сторони
7. Добробут громади	Підтримувати і зміцнювати якість життя в місцевих спільнотах, включаючи соціальні структури, доступ до ресурсів, комфорту і систем життєзабезпечення й уникаючи будь-яких форм деградації та експлуатації
8. Широке охоплення культури	Поважати і зміцнювати історичну спадщину, автентичну культуру, традиції і чітке самовизначення спільноти, що приймає туристів
9. Цілісність ландшафту	Підтримувати і покращувати якість ландшафту, міського і сільського, й уникати фізичного та візуального погіршення навколишнього середовища
10. Біорізноманіття	Підтримувати збереження природних територій та резерватів і мінімізувати шкоду, що їм завдається
11. Ефективність використання ресурсів	Скоротити використання мізерних і непоновлюваних ресурсів у розвитку та управлінні туристичними об'єктами та послугами
12. Екологічно чисте виробництво	Мінімізувати забруднення повітря, води і ґрунту і скоротити кількість відходів від відвідувачів і туристичних підприємств

ВИСНОВКИ

Проведення таких аукціонів забезпечить гарантію того, що кількість відвідувань ПЗ об'єкта буде суворо обмежена, що надасть можливість регулювати навантаження на екосистеми ПЗФ. Екологічний тур буде пропонуватись як унікальний на ринку туристичних продуктів. Принцип змагань серед туроператорів буде забезпечувати підтримку конкурентних

відносин. Залучення туроператорів до аукціону дає можливість отримувати додаткові фінансові ресурси.

SUMMARY

In this article the author analyzes the principles and conceptions of eco-tourism. Forms of tourism activities in natural areas and the implementation of organizational and managerial mechanism for regulating the load on the nature reserve fund are considered.

Key words: *eco-tourism, nature-reserve fund, organization and management mechanism, recreational load auction.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробйова О.А. Проблеми природокористування та сталого розвитку в рекреаційно-туристичній сфері: монографія / О.А. Воробйова, І.М. Дишловий, С.К. Харічков. – Одеса: ШПРЕЕД НАН України, 2009. – 374 с.
2. Дмитрук О.Ю. Екотуризм: навчальний посібник / О.Ю. Дмитрук, С.В.Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2009. – 358 с.
3. Проект положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України // Офіційний сайт Міністерства охорони навколишнього природного середовища України: <http://www.menr.gov.ua/cgi-bin/go?node=3984>
4. Харічков С.К. Проблемні питання сталого розвитку рекреації та туризму в Україні / С.К. Харічков, О.А. Воробйова, І.М. Дишловий, Л.М. Черчик // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. - №1. – С. 210-218.
5. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона в 82 тт. и 4 доп. тт. - М.: Терра, 2001. - 40 726 с.

Надійшла до редакції 11 травня 2011 р.